

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р арх. Орлин Славчев Давчев,
Архитектурен факултет, УАСГ

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен
“доктор”

Професионално направление: 5.7. “Архитектура, строителство и геодезия”

Докторска програма: „Архитектура на сградите, конструкции, съоръжения и
детайли“

Автор: арх. БОРЯНА ВЛАДИМИРОВА НОЖАРОВА;

Форма на докторантурата: Самостоятелна подготовка;

Научна организация: Варненски свободен университет "Черноризец Храбър",
Архитектурен факултет, Катедра “Архитектура и урбанистика”;

Тема: „АРХИТЕКТУРНА ИДЕНТИЧНОСТ НА МЛАДЕЖКИТЕ КУЛТУРНИ
ЦЕНТРОВЕ В БЪЛГАРИЯ – ПРОСТРАНСТВА ЗА ЛИЧНОСТНО РАЗВИТИЕ“;

Научни ръководители: проф. д.а.н. арх. Александър Слаев и доц. д-р арх. Жечка
Илиева

ПРОЦЕДУРА

Рецензията е представена в качеството ми на член на научното жури, назначено със Заповед № 355/11.06.2024г. на Ректора на ВСУ "Черноризец Храбър", на основание чл.4, ал.2 от Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за прилагане на ЗРАС, чл.2 от Наредба №12 за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ и научна степен „доктор на науките“ във ВСУ "Черноризец Храбър". Авторът на дисертационния труд е асистент и докторант на самостоятелна подготовка в катедра „Архитектура и урбанистика“ при Архитектурен факултет на ВСУ „Черноризец Храбър“.

КРАТКИ БИОГРАФИЧНИ ДАННИ ЗА ДОКТОРАНТА

Арх. Боряна Ножарова завършва средното си образование в Гимназия с преподаване на чужди езици “Йоан Екзарх”, гр. Варна през 2003г. Придобива ОКС магистър Архитект във Варненски свободен университет “Черноризец Храбър” през 2009г. Авторът на дисертационния труд е асистент и докторант на самостоятелна подготовка в катедра „Архитектура и урбанистика“ при Архитектурен факултет на ВСУ „Черноризец Храбър“ от 2020г.

В периода 2016 – 2019 г. е част от изследователския екип в международен проект Citywalk – „Към отговорни енергийни места: създаване на пешеходни градове в региона на река Дунав“, програма за транснационално сътрудничество "Дунав" 2014-2020.

Своите професионални умения развива от 2004 г. последователно като проектант в архитектурно студио “Мей Фран“ ООД, Варна, главен архитект на Община Долни чифлик и проектант на свободна практика с профил проектиране на жилищни сгради, обществени сгради и градоустройство.

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е с обем от 201 страници и се състои от увод, изложение в четири глави, заключение, списък с използвана литература и 7 приложения. Основният текст съдържа 73 фигури и 17 таблици. Списъкът на използваните литературни източници се състои от 63 български заглавия, 52 чуждоезични заглавия, както и 37 интернет източници.

ВЪВЕДЕНИЕ

В настоящият дисертационен труд авторът има индивидуален подход за изследването, който се стреми да намери отговор на следните въпроси:

- Каква е историята и миналото на младежките центрове, чрез което да проследи нематериалните фактори повлияли и сформирали архитектурната идентичност на младежките центрове?
- Какво е настоящето, разглеждайки архитектурната практика и физическите (материални) аспекти на идентичността на младежките центрове ?
- Какво би могло да бъде бъдещето на тяхната идентичност?

В рамките на изследването младежките центрове биват разглеждани като архитектурен типологичен вид, в който отделни уникални обекти от практиката допълват и разгръщат пространствените възможности и обществени възгледи за младежта.

АКТУАЛНОСТ И ЗНАЧИМОСТ НА ТЕМАТА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Актуалността на труда се обуславя от липсата на съвременно проучване и систематизиране на младежките центрове в България. Основните научни изследвания и публикации за архитектурата на младежките културни центрове в България са направени през втората половина на ХХ век, от проф. Стефан Попов във връзка с тяхното възникване. Макар проучванията все още да се прилагат в академичната общност и обучението на студенти, те са остарели от гледна точка на съвременната архитектурна практиката.

Значимостта на труда се изразява в систематизирано историческо проучване по темата и количествени изследвания за актуалното състояние на материално техническата база на младежкото обслужване в България. В рамките на проучването са проследени актуални и съвременни примери от Европа (86 бр.) и България (82 бр.), на база на които са направени съпоставки и обобщения за архитектурната идентичност на младежките центрове.

ОБЕКТ И ПРЕДМЕТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Обект на изследването на дисертационния труд са младежките пространства за свободно време в областта на културата и изкуството. Акцентът е поставен върху контекста на тяхното предназначение за неформална социална комуникация и личностно развитие на младежта: тяхната история, развитие и тенденции в съвременното проектиране в Европа и България.

Предмет на изследването са процесите на трансформация и развитие в архитектурата на младежките центрове, отнасящи се както до структурата и функционална организация, така и до социално културните аспекти при изграждането им.

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПРОБЛЕМ

През последните няколко десетилетия, младежката политика и развитие в България се характеризират с постоянна динамика, която е довела до различни по вид и същност младежки културни центрове. Наложилите се във времето нови обществени възгледи и образователни реформи, практически са довели до хаотично изменение на структурата и организацията на сградите за младежки дейности и свободно време. В съвременната архитектурна практика се наблюдава и отчита липса на съвременни теоретично-приложни принципи и подходи, които да изграждат архитектурната идентичност на младежките центрове, отчитайки техните социални и културни аспекти.

АВТОРОВА ТЕЗА

Съществуващата материална база, на младежките центрове в България, е резултат от мащабното им строителство през 70-те години на XX век. Разположени в централните градски части, голяма част от бившите младежки домове, днес са се превърнали в културни символи, намирайки ново предназначение в градовете, в които са построени. Създадената национална мрежа е загубила своята първоначална идея за спонтанно посещение и използване на пространствата от младите. Значителна част от сградния фонд е запазен, но във времето са направени промени в съдържанието, собствеността и функционирането на обектите, които са причина за дефрагментирането на дейностите в тях. Вписани в градският централен силует, сградите са част от паметта на поколенията израснали в тях, но напълно неразпознаваеми за съвременната младеж като функция и съдържание.

Социологически проучвания, направени през последните десет години в страната и Европа отчитат значителните промени сред нагласите и нуждите на младото поколение, което предполага намирането на нови и различни подходи за изграждане на пространствата за свободното им време.

ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Основната цел на изследването е да се проследи развитието на архитектурната идентичност на младежките центрове в България, тяхната съвременна класификация, същност и предназначение:

Основните задачи на изследването са:

- Да се проучи и систематизира съществуващата информация за същността, структурата и пространствените характеристики на младежките културни центрове;
- Да се изследва, проучи и определи класификацията на младежките културни центрове;
- Да се направи графично илюстриране на съществуващата структура и мащаб на националната мрежа на младежките културните центрове;
- Да се определят и проследят нематериалните и физическите характеристики, които определят архитектурната идентичност на младежките културни центрове;
- Да се изследват и анализират във функционално планово отношение конкретния вид сгради, пространствата и тяхното предназначение;
- Да се проследят и изследват, подходите и моделите за изграждане на младежките центрове и тяхната мрежа.

ОГРАНИЧЕНИЯ НА ПРОБЛЕМНИЯ ОБХВАТ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Тематичен обхват: За целите на изследването се разглеждат младежки центрове в областта на културата и изкуството (просветата), не се включват спортни клубни дейности със специфични спортни съоръжения. В дисертационния труд основен акцент е поставен върху младежки центрове развити в градската урбанизирана среда, като обобщенията биха могли да се отнесат и за по-малки населени места.

Времеви обхват: Младежките центрове са относително скорошна архитектурна форма, която се развива и отнася към структурите за младежко обслужване. В международен мащаб причина за възникване и поява на младежки центрове се счита края на XIX век и сформиранието на първите младежки организации и клубове. Авторското изследване разглежда процесите за тяхното развитие и възникване от края на XIX век до 2024 г.

Териториален обхват: Настоящото изследване не претендира за изчерпателност по отношение на представените и разглеждани примери на младежките центрове. В изследването се представят и проучат характерни примери от Европа и България, на база на изведените емпирични изследвания и техните специфични ограничения.

МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

За постигане на основната изследователска цел и решаването на поставените конкретни задачи, в дисертационния труд е използван комплексен подход, който проследява трите основни пласта: *история, настояще и бъдещо развитие на младежките центрове*. Методическите аспекти се определят на база на съпоставяне и сравнение на съществуваща европейска и българска архитектурна практика. За определянето на архитектурната идентичност авторът поставя по широка рамка, в която се разглеждат и съпоставят нейната **материална и нематериална същност**. Проследявайки историческите събития и обществени явления - катализатор за промяна на идентичността, се разглеждат физическите трансформации, които са първичен белег на идентичността. Потърсени са връзки и с периферни за архитектурата социални области като социология, психология и културология. Изведен терминологичен речник и използвани съкращения за тяхната специфика.

Емпирични изследвания: Проучването и изучаването на архитектурна практика е извършено по общ метод, чрез емпирично изследване. Възприета е следната методология:

- **Наблюдение:**

- Документално проучване: събиране на данни от литературни, научни, и периодични професионални издания; официални публични регистри и др.

- Наблюдения на място: събиране на данни, интервюта; придобиване на лични впечатления за избрани обекти, чрез посещението им. Отразяване на актуалното състояние на сградния фонд и текущото му предназначение.

- **Измерване:** въвеждане на показатели за количествено измерване на данни и инструменти (атрибути).

- **Сравнение и констатации:** сравнителен анализ и съпоставяне на данни за отчитане на съществени корелации и разпознаване на практики. Използване на индукция и дедукция за извеждане на изводи.

Теоретични изследвания: Приложени са анализ на литературни източници, системен анализ и синтез.

КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

УВОДЪТ към темата на дисертацията въвежда и поставя основите и същността за „идентичността“, като интердисциплинарен термин използван в архитектурата. С въведението се дефинират рамката и възгледите за неговите аспекти и конструкция, разглеждани и проследени в контекста на темата на дисертационния труд.

В по-широк аспект са разгледани същността и значението на връзката „човек-пространство“, определяща идентичността на мястото. Това е обвързано с определянето на архитектурата като вид невербална система от форми и елементи, които отразяват възгледите и физическите характеристики на дадена общност – нейната идентичност. Поставен е основен фокус върху взаимодействието между човека и неговата жизнена среда, които определени от пространството и времето, са сложен феномен с **материална и нематериална идентичност**.

Въведени са основни аспекти и фактори влияещи върху проблематиката и трансформацията на архитектурната идентичност на младежките центрове в България, като са направени препратки и взаимовръзки с младежката култура. Това обхваща и поставя акцент върху настъпилите промени в отношенията между поколенията, определящи новите възгледи за нормите и поведението на младите хора, както и проведените образователни реформи, които допринасят за трансформацията на младежките пространства.

Изведените и разширени твърдения в увода спомагат за дефиниране на основните атрибути, които са обект на разглеждане на същността и значението на архитектурната идентичност на младежките центрове в дисертационния труд: *пространствена и функционална организация, времева и семантична организация, определящи принципи и фактори на проектиране, архитектурна форма и дизайн*.

ПЪРВА ГЛАВА

В Първа глава „*Тематичен обзор*“ на настоящия дисертационен труд е направено хронологично изследване и комплексен анализ на нематериалните аспекти, въздействащи върху архитектурната идентичност на младежките центрове. В нея се разглежда същността и значението на младежката като социален конструкт в три основни направления: *поява и развитие на младежките сдружения; психо-социални проявления; нормативни регулации и политики за младежко обслужване и развитие*.

ВТОРА ГЛАВА

Във Втора глава „*Практика и модели в развитието на младежките центрове в Европа*“ се изследва появата и развитието на архитектурната форма на младежките центрове. На база на изведените в предходната глава ключови исторически етапи се проследява архитектурната практика и специфика на пространствата – изследват се физическите характеристики на идентичността в отношение на обществените възгледи. Избран е подход с общ метод на теоретично и емпирично изследване, който цели да идентифицира съвременните тенденции и добри практики извън България.

Въпреки широко поставените териториални граници на проучването и невъзможността за изчерпателно (детайлно) представяне на всички европейски практики, се синтезирани основни фактори, които са от значение за сформирването на архитектурната идентичност на младежките центрове.

ТРЕТА ГЛАВА

В Трета глава „*Теория и модели в развитието на архитектурата на младежките центрове в България*“ изследването се фокусира изцяло върху българската практика и теория. Избран е подход с общ метод на теоретично и емпирично изследване, който цели да проследи детайлно архитектурната идентичност на младежките пространства в България. Структурирани са три раздела, в които авторът проследява спецификата на българските

теоретични основи и практически аспекти на младежките центрове. Взаимодействието между практиката и научната литература в България определя до голяма степен същността на крайната материална форма и дизайн на младежките пространства.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

В Четвъртата и последна глава *“Младежки центрове в България - пространства за личностно развитие”*, изведените в предходните глави аспекти и фактори на архитектурната идентичност, са обобщени и синтезирани в контекста на бъдещото развитие на младежките центрове. Структурирани са три основни раздела, в които младежките културни центрове биват разглеждани, като елемент от архитектурната типология. Направените обобщения в разделите са на база цялостното авторско проучване, което обхваща българската архитектурна практика в отношение на изследваните съвременните тенденции в Европа. Съпоставянето се стреми да допълни и обогати теоретично – приложните аспекти за изграждането и проектирането на този тип пространства в България.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение дисертационният труд се стреми да разшири теоретичните и практически възгледи за същността и значението на младежките центрове, като пространство за личностно развитие в свободното време.

ОБОБЩЕНИ ИЗВОДИ, БАЗИРАНИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

- В международен аспект, съвременните младежки културни центрове, се определят като пространства на общността, в които могат да се срещат всички поколения и възрасти в свободното си време;
- Физическите характеристики, определящи същността и функционалната организация на младежките центрове, имат променен мащаб и форма, които определят средата по скоро като формален и контролиран процес;
- Съществува съществена релация между мащаба и функционалността на застрояването на младежките центрове, чрез която може да се определи тяхната устойчивост и ефективност;
- Хронологичното проследяване на етапите на изграждане на съществуващия сграден фонд на младежките центрове в страната, показва тяхната системна трансформация и съществуващо състояние;
- Националната мрежа на младежките центрове в страната има неравномерно развит териториално-пространствен характер;
- За разлика от международната практика, в България все още проектирането и развитието на младежките центрове се определя с подход „отгоре-надолу“.

ПРИЛОЖИМОСТ НА РЕЗУЛТАТИТЕ

Крайният научен продукт представя систематизирана информация за трансформацията на младежките центрове в България. Основна част в дисертацията е синтеза на графична и количествена база данни свързана с типологията на сградите за младежки дейности.

ПОТЕНЦИАЛНИ ПОТРЕБИТЕЛИ

Трудът има теоретична и практико-приложна насоченост. Резултатите са съпроводени с авторски модели, схеми, инфо графики и предложения, направени на базата на изведени

след обстоен анализ, изводи и заключения. Потребители на синтезираните изводи, теоретични модели и схеми, могат да са различни изследователи и специалисти, които имат отношение към създаването, проектирането и изграждането на младежки центрове.

В методологично отношение анализите и изводите, са приложими в работата със студенти и разработването на курсови проекти в направлението „Обществени сгради“ в областта на културата.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ:

При бъдещи изследвания трудът може да служи като база за проучване по следните въпроси:

- Социални измерения и семантична организация на младежките пространства;
- Развитие на младежките културни центрове в локална мрежа на местно ниво;
- Определяне на нови нормативни изисквания и стандарти за функционално-плановата организация на младежките културни центрове.

ПРИНОСИ

Трудът представлява актуално и съвременно комплексно изследване за младежките културни центрове в България. На база постигнатите резултати могат да се определят следните приноси от научно-приложен и приложен характер, които приемам напълно:

- Изследването систематизира съществуващата информация и дава принос за запълване и актуализиране на теоретичната литература в областта на архитектурата, отнасяща се до конкретиката, същността, функционалната организация и пространствени характеристики на младежките културни центрове;
- Въз основа на теоретичен анализ и емпирично изследване е предложена съвременна класификация на младежките културни центрове, която дава възможност за бъдещото им изследване, развитие и употреба в практиката;
- Изследвана и графично илюстрирана е материално техническата база на младежките центрове и домове на национално ниво;
- Изследването представя и определя основните нематериални и физически фактори за определяне на архитектурната идентичност на младежките културни центрове;
- На основата на систематизация на съществуващи теоретични и приложни възгледи е направена авторова интерпретация за графично изобразяване на системата за младежко обслужване (триизмерен модел); който спомага за визуално дефиниране на взаимодействието между отделните елементи в нея, определяйки тяхната идентичност в различните измерения.

ПРЕЦЕНКА НА ПУБЛИКАЦИИТЕ

Публикациите на автора са четири и са разработени самостоятелно. Публикувани са в сборници с доклади от международни научни конференции в периода 2023-2024г. и са свързани с темата на дисертационния труд.

Списък публикации на автора по темата:

- Nozharova, B. (2023) Bulgarian practice and experience in design development of youth centers. In Book of proceedings, Volume 2, from The International Conference Synergy of Architecture & Civil Engineering SINARG 2023; Nish, Serbia, September 14-16, 2023, pp 1044-1052; ISBN 978-86-88601-81-8; ISBN 978-86-88601-82-5 (for publishing issue);
- Ножарова, Б. (2023) Трансформация на обществено - културните младежки центрове в България. Сборник с Доклади на Международна научна конференция по „Архитектура и Строителство“, ArCivE,2023. Варна, 03 юни 2023. Варна, ВСУ "Черноризец Храбър", ISSN 2535-0781 proceedings Vol. 4 стр. 114-123;
- Ножарова, Б. (2024) Фактори за пространствена организация на младежките културни центрове; e-Journal VFU, бр. 21, Варна: ВСУ „Черноризец Храбър“, 2024, стр. 425-444, ISSN 1313-7514;
- Ножарова, Б. (2024) Национална мрежа на младежките културни центрове в България / емпирично изследване /; e-Journal VFU, бр. 21, Варна: ВСУ „Черноризец Храбър“, 2024, стр. 444-464, ISSN 1313-7514.

АВТОРЕФЕРАТ

Напълно приемам съдържанието и качеството на автореферата, който е съставен съгласно общоприетите изисквания и отразява основните резултати, постигнати в дисертацията.

ПРЕПОРЪКИ

Трудът представлява широкообхватно, значително по обем и добре структурирано изследване. Засегната е много актуална тема с интердисциплинарна насоченост към различни сфери от практиката – трансформацията на младежките центрове в областта на културата и изкуството в България. Изпълнени са всички поставени задачи от докторанта чрез прилагане на задълбочен, старателен и прецизен научен подход. Извършена е изключително прецизна и отговорна работа, като авторът се е справил на завидно високо ниво. Намирам труда за изцяло завършен, като напълно подкрепям и приемам авторските приноси в него.

Препоръчвам, с оглед на актуалността и безспорните му приноси, настоящия дисертационния труд да бъде публикуван.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитието на академичния състав в Република България, правилника към него и нормативните документи на ВСУ "Черноризец Храбър".

Представените материали и дисертационни резултати демонстрират, че докторантът притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по конкретната тематика, като демонстрира качества и способности за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на **арх. Боряна Владимирова Ножарова** в професионално направление 5.7. “Архитектура, строителство и геодезия”, докторска програма „Архитектура на сградите, конструкции, съоръжения и детайли“.

18.08.2024 г.

гр. София

Изготвил рецензията:

проф. д-р арх. Орлин Давчев